

Milliy Va Xalqaro Standartlar Asosida Moliyaviy Natijalarni Hisobga Olish Usullari

Yusupov S. M¹

1998-yil 20-avgustda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan 41-son bilan tasdiqlangan hamda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 1998-yil 26-avgustda 483-son bilan royxatga olingan " O'zbekiston Respublikasi Buxgalteriya hisobining milliy standartlari (2-son BHMS) " da qayd etilgan daromatlar ma'nosini tushintirish, daromatlar tarkibini aniqlash, daromatlarni tan olish vaqt va ularni o'ldirish belgilangan maqsatda ishlab shig'ilgan. Daromatlarni ulwmalastirgan halda xo'jalik j'uritishi subyektlar faolyatini mahsuloti sifatida aniqlash mumkin. Daromatlar o'z n'abatida xo'jalik yurituvchi subyektlarning faolyat yuritish asoslaridan biri xisoblanadi. Daromatsiz, hech qanday foydaga erishish mumkin emas, o'z n'abatida foydasiz xo'jalik subyekt bo'lmaydi.

Moliyaviy xisobotning xalqaro standarti (IAC) 18 "Tushim" daromat tushinchasi quydagilarni ifodalab beradi: tushim (daromat)-kompaniyaning odattiy faolyati davomida paydo boladigan d'avr davomida iqtisodiy foydalarning umuman kelip tushish oqimi bolip, bunday oqim Aksiyador (mulkdor) larning kirish v'znoslarini olmagan holda kompaniyaning kapitalini oshirishga olip keladi.

Boshqacha qilib aytganda daromatni xo'jalik yurituvchi subyekt aktivlar oqimi yoki uning tovarlarni yetkazib berish yangi tovarlarni yetkazib berish xizmatlar k'orsatish yangi asosiy faolyatni tashkil etadigan boshqa operatsiyalar natijasida kreditorlik qarzlarning so'ndirilisho sifatida ham belgilash mumkin.

Bazida bolsa daromat tushimidagi xususiy kapitalga nisbatan tasiridan kelip chiqib aniqlanadi va u xisobot davri davomida aktivlarning ko'payishi sifatida ham aniqlanadi. Bunday xususiy kapitalning egalari tarafidan kiritilgan qoyilmalar natijasida xususiy kapitalning osishi xisobga olinmaydi.

Daromat va ziyonlar xisobati malim bir xisobot davri davaminda kompaniyaning moliyaviy ko'rsatkishlarini tushinishga xizmat qiladi.¹

Asosiy xo'jalik faolyatidan olingan daromat asosiy, operacion va moliyaviy faolyatidan olinadigan daromatlardan iborat boladi va quydagicha tushintiriladi, "xo'jalik yurituvchi subyektning har doyimgi faolyati davamida yuzaga keladigan davr ichida mu'lk egalaring o'z moliyaviy ulishi bilan bog'liq bolgan ko'payishlarni olib tashlaganda, xususiy kapital ko'payishiga olip keladigan tushimlar" Operacion faolyatdan olingan daromatlar ishlab chiqarish bilan bag'liq bolgan tushimlar va xarajatlarni kamaytirish daromatlar imtiyozlar, shegirmalar xisoblanadi alingan barcha d'aromatlar.²

Kompaniya faolyatiga qilingan barcha xarajatlar mahsulotning tan narxi kiritiladigan va kiritilmaydigan ham kiritilmeytugn xarajatlarga bo'linishi lozim.³

Xo'jalik yuritish amalyotiga, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasining 1999-yil 5-fevraldagi 54-sonli qarori bilan tasdiqlangan mahsulot, ish, xizmatlarni) ishlab shiqarish va sotish xarajatlari tarkibi va moliyaviy natijalarni shakillantirish tartibi haqqidagi nizomga asoslanib, xo'jalik yurituvchi subyektlar tarafidan ularning xo'jalik faolyatin yuritish natijasida oladigan daromatlarin quydagi asosiy bo'limlar boyicha xisobotga kiritiladi.

- realizatsiyadan olingan tushum
- asosiy faolyatdan olingan boshqa daromatlar

1. Financial and managerial accounting 12e.Carl S Warren.James M Reeve Jonathan 1105

2. Financial and managerial accounting 12e. Carl S Warren. James M Reeve Jonathan 1105
3. Financial and managerial accounting 12e. Carl S Warren. James M Reeve Jonathan 1105

➤ kutilmagan daromatlar

Bunda 2-sonli BHMSiga muvofiq, daromatlar deganimizda, xo'jalik yurituvchi subyektning odatdagi ishlari davomida olingan daromatlar tushiniladi, shlardan quyidagilarda:

- tovar moddiy zaxiralarni sotishdan , xizmatlar ko'rsatishdan yoki mahsulotlarni samarali realizatsiya qilishdan kelib tushgan yoki kelib tushishi zarur bo'lgan tushum ko'rinishidagi mablag'lar.
- faizlar, dividendlar, royalti va boshqa turdagi mablag'larni olish imkoniyatini berish uchun aktivlarni boshqa xo'jalik yurituvchi sub'ektlarga foydalanish uchun ajratish.

Tovarlar qatoriga xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan realizatsiya qilinadigan maqsadlarda iste'mol qilingan mahsulotlar va keyinchalik qayta sotish maqsadlarida saqlab qo'yilgan tovar yoki boshqa aktivlar kiradi.

Xizmat ko'rsatish odatda xo'jalik yurituvchi sub'ektdan sertifikatda belgilangan shartlarni kelishilgan tartibda bajarishni o'z zimmasiga oladi.

Xizmatlar bir yoki bir necha da'wirlarda ko'rsatilishi mumkin. Xizmat ko'rsatishga bog'lanish ayirm pitimlar ajralib ishlov usulida amalga oshiriladigan kunlik ish bilan to'g'ridan to'g'ri bog'lanishi bo'ladi , masalan , arxitektorlar va kunlik ishchilar rejani boshqaruvchilar xizmatiga bog'lanishi pitimlar O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 1998-yil 2-noyabrda 58-son buyrug'i bilan ta'sislangan xam O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligining 1998-yil 23-dekabrda 579-son bilan dizimga qo'yilgan " Kapitalnilis bo'yicha bo'lib ishlay shertnamalari " atli O'zbekiston Respublikasi Buxgalteriya hisobining milliy standartida (17-son BXMS) to'ldiriladi.

Xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan xo'jalik yurituvchi subyektning aktivlaridan tashqari foydalaniladigan mablag'lar quyidagi miqdorlarga to'g'ri keladi:

- xo'jalik yurituvchi subyektlarga tegishli bo'lgan va belgilangan muddatlarda haq to'lash sharti bilan foydalanishga berilgan pul mablaq yoki pul mablag'lari aktivlari (pul ekvivalentlari) yoki pul mablag'lari miqdorini ko'rsatadigan foizlar;
- xo'jalik yurituvchi subyektning uzoq muddatli manfaatli aktivlaridan , masalan , patentlar , savdo belgilari , mualliflik huquqi va kompyuter dasturlaridan pul to'lash sharti bilan foydalanish uchun berilgan , foydalanilmagan royaltiyalar;
- ishtirokchilar (tasischilar) o'rtasida ulardan alohida qo'yilgan ulushga muvofiq ravishda foyda taqsimlashdan olingan daromatlar.

Shuni ta'kidlash joizki, 2-son BXMS ta'siri quyidagi holatlar natijasida yuzaga keladigan kasalliklar uchun qo'llanilmaydi:

- Lizing bitimlaridan olingan daromatlar (ushbu bitimlardan olingan daromatlar O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 2009-yil 6-aprelda 58-son to'plami bilan tasdiqlangan hamda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligining 2009-yil 24-aprelda 1946-son bilan royxatga olingan " Ijara xisobi " nomli O'zbekiston Respublikasi Buxgalteriya xisobii milliy standarti (6-son BEMS) da to'liq ko'rilishi;
- Hisoblangan dividendlar va boshqa investitsiyalardan olingan daromatlar (moliyaviy investitsiyalardan olingan daromatlar va boshqa korxonalariga kiritilgan investitsiyalardan olingan daromatlar) O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan 1998-yil 23-dekabrda 65-son bilan tasdiqlangan hamda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 1999-yil 16-yanvarda 596-son bilan tartibga solingan " Moliyaviy investitsiyalar hisobi " nomli Buxgalteriya hisoboti milliy standarti (12-BHMS) da ko'rsatilgan hamda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan 1998-yil 14-oktabrda 50-son bilan tasdiqlangan hamda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan 1998-yil 28-dekabrda 580-son bilan tartibga solingan "

Moliyaviy investitsiyalar hisobi " nomli buxgalteriya hisoboti milliy standarti (8-BHMS) da ko'rsatilgan;

- sug'irta kompaniyasi bilan amalda bo'lgan sug'irta shartnomalari;
- moliyaviy aktivlar va moliyaviy imtiyozlarning hozirgi bahisidagi yoki ularni realizatsiya qilishdagi o'zgarishlar;
- moliyaviy aktivlar va moliyaviy obligatsiyalarning hozirgi narxidagi yoki ularni realizatsiya qilishdagi o'zgarishlar;
- boshqa turdagi mablag'lar bo'yicha o'zgarishlar;
- chorva hayvonotlari va hayvonot-xo'jalik mahsulotlarining tabiiy o'sishi;
- mineral qazilmalarni qazib olish;

